

Orvosi könyvtárak a megyei kórházakban. Összehasonlító vizsgálat

A megyei kórházak orvosi könyvtárai fejlesztésre szorulnak. Ám hogy mennyire és milyen irányban, azt csak tüzetes ismeretük, működési feltételeik és tényleges működésük összehasonlító vizsgálata alapján szabad eldönteni. Vizsgálódásunk tényeinek közlése a „tüzetes ismeretség” követelményének teljesítéséhez kíván hozzájárulni.

A megyei kórházak alapfeladata minden olyan ember gyógykezelése, akinek egészségét helyreállítani, betegségének súlyosbodását meggátolni az alapellátás rendszerében otthon fekvő vagy kezelt betegként már nem lehet. E kórházak – szakmai felkészültségük és gyógyító tapasztalataik hasznosítása érdekében – tudományos kutatómunkát is folytatnak, illetve feltételeik arányában bekapcsolódnak az egészségügyi személyzet képzésébe és továbbképzésébe is. (E hármas funkciót rögzítve lásd egyebek mellett a Zala Megyei Kórház Szervezeti és működési szabályzatában.)

A gyógyítás és a hozzá kapcsolódó kutatás-oktatás egyaránt szakirodalom- és információigényes tevékenység. E ténynek kell(ene) meghatároznia a megyei kórházakban működő orvosi könyvtárak helyét és szerepét. Az elvi követelményekkel szemben napjaink valósága mást mutat: bőven fordul elő benne esetlegesség és elégtelenség. A szerző által kezdeményezett kérdőíves vizsgálat az 1999. évi adatok alapján ezeket tárja fel. Sajnos, nem az „egész mezőny befogásával”, ui. a 19 kiküldött kérdőívből kitöltve csak 9 érkezett vissza. Az alábbi kódjelű könyvtárakból (zárójelben a fenntartó kórház megnevezése szerepel):

- D 47 (Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kenézy Gyula Kórház és Rendelőintézet, Debrecen),
- Gy 12 (Petz Aladár Megyei Kórház, Győr),
- Ke 25 (Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Kórháza, Kecskemét),
- Kit 1 (Pest Megyei Flór Ferenc Kórház és Rendelőintézet, Kistarcsa),
- Ny 9 (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Jósa András Kórház, Nyíregyháza),
- P 48 (Baranya Megyei Kórház, Pécs),
- Szfv 7 (Fejér Megyei Szent György Kórház, Székesfehérvár),

- V 17 (Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórház, Veszprém),
- Z 4 (Zala Megyei Kórház, Zalaegerszeg).

A felsorolt városok közül Debrecenben és Pécsen orvosegyetem is működik – és természetesen: orvosegyetemi könyvtár. A vizsgálathoz adatokat szolgáltató könyvtárak 1899 (Ny 9) és 1963 (P 48) között létesültek. Nyíregyházán a könyvtár egyidős a kórház alapításával. A létesítési „dömping” 1961 és 1963 közé esik. De: Kistarcsán (Kit 1) csak 1979 óta működik orvosi könyvtár.

Az orvosi könyvtárak nem nyilvánosak. Ennek ellenére ilyen válaszok is előfordultak:

„A nem kórházi dolgozók és kutatók is ingyenesen férnek hozzá az állományhoz és szakirodalmi szolgáltatásokhoz.” (Kit 1)

A könyvtárat „egészségügyi dolgozók, illetve egyetemisták vehetik igénybe az egész megye területéről”. (P 48)

„Ellentmondásos a helyzet, ugyanis a könyvtár használói között magas számban vannak főiskolások, körzeti orvosok, az egészségügyi szakismertetek után érdeklődők, akik nem a kórház dolgozói. Ők csak ide tudnak jönni.” (Ny 9)

A nem nyilvános jellegből adódó előnyként a kölcsönzött állomány könnyebb reklamálhatósága, biztosabb visszaszerzése, míg (nagyon komoly) hátrányként a pályázati lehetőségek hiánya említendő (vö. „Hiába elégítjük ki az iskolarendszerű képzésben részt vevők dokumentációs/információs igényeit, ha a fejkvótát csak a felsőoktatási intézmények könyvtárai kapják, és a pályázaton is ugyanazok a könyvtárak vehetnek részt.” – V 17).

Az orvosi könyvtár szervezeti helye a kórházban

A könyvtár négy helyen működik önálló osztályként (Gy 12, Ny 9, P 48, Z 4), három helyen önálló csoportként (Ke 25, Kit 1, V 17). Nem önálló egység a D 47 és az Szfv 7. Ez utóbbinak ugyan „van vezetője, külön költségvetése, de sem nem osztály, sem nem csoport. Sehova nem tartozik szervezetenként. Csak úgy van. Itt a könyvtár az könyvtár”.

Irányításuk intézeti szinten többnyire a főigazgató, oktatási igazgató vagy orvos igazgató hatáskörébe tartozik. Elgondolkodtató könyvtárvezetői vélemény, hogy az irányítókkal „nehéz személyesen kapcsolatot tartani, sokszor csak írásban lehetséges”.

A könyvtárak átlagos nyitvatartási ideje heti 40 óra, ennél több Ny 9-ben, ahol 47 órát tesz ki.

Könyvtáros szakmai szervezeti tagság

Egy-egy könyvtár „bibliotékáriusi elkötelezettségére” utal, ha munkatársai szakmai szervezeti tagok, netán maga a könyvtár is testületi tag. Noha a szakmai szervezetekben folyó munka jó hatással van/lehet a benne részt vevő könyvtárak színvonalára, frappáns a talán többségi véleményt tükröző megállapítás:

„A könyvtár dolgozóinak száma, igénybevétele és szolgáltatásai nem teszik lehetővé, hogy minden optimálisnak látszó szervezet munkájában részt vehessünk, elutazzunk a rendezvényekre – arról nem szólva, hogy az utazási és részvételi költségek fedezésére korlátozottak az intézet lehetőségei és saját lehetőségeink is.” (V 17)

A P 48 kivételével a többi a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének tagja. Az Informatikai Könyvtári Szövetségben Z 4 és Ny 9 testületi tag, míg a HUNGARNET Egyesület tagja egyedül Z 4. Munkatársai pedig a Magyar Könyvtárosok Egyesületének megyei szerveztében egyéni tagok.

A könyvtári munkát meghatározó személyi feltételek

Néhol egyetlen (Kit 1), néhol pedig 7 fő (Ny 9) dolgozik a könyvtárakban. Általános a 3-4 fő foglalkoztatása. Döntő többségben (kétharmad rész-

ben) felsőfokú végzettségű, esetenként többdiplomás és legalább passzív idegennyelv-tudással rendelkező szakember látja el a szolgálatot. Nagyrészt tíz évnél több – előfordul, hogy 37 évnyi – gyakorlati idővel. A személyi ellátottságra jellemző vélemény: „Több a munka, mint a ráfordítható idő, a szabadságolás is probléma, a szakmai rendezvényeken való részvétel is.” (V 17)

A könyvtárakban – persze – korántsem csak kimondottan felsőfokú végzettséget igénylő munka folyik. Ennek ellenére ún. kiegészítő személyzetet egy helyütt sem alkalmaznak. Aligha jó és célszerű, ha a könyvtáros „magától értetődően” végzi el a képzettségével nem adekvát tennivalókat.

Működési körülmények, tárgyi és technikai feltételek

A vizsgált orvosi könyvtárak 455 m² (Ny 9) és 100 m² (Kit 1) közötti alapterületen működnek. Egyszerre legfeljebb 10-20 olvasót tudnak leültetni. De pl. Ke 25-ben helyben olvasáshoz kimondott olvasói tér nincs is.

A legtöbb helyen a bútorzat új és célszerű, legalábbis megfelelő. Kivétel Gy 12, ahol erősen leromlott, és cserére szorul. Az állományt mindenütt teljesen vagy csaknem teljesen szabadpolcon kínálják a használóknak.

Itt-ott javultak vagy javulni fognak az elhelyezés feltételei. P 48 közli: „Az épületet, melyben a könyvtár is működött, az elmúlt három évben teljesen átalakították, felújították. A múlt év végén költöztünk vissza ideiglenes helyünkről új, végleges helyünkre.” A közeljövő tervei szerint Szfv 7 számára külön épület létesül egybenyíló részlegekkel és irodával.

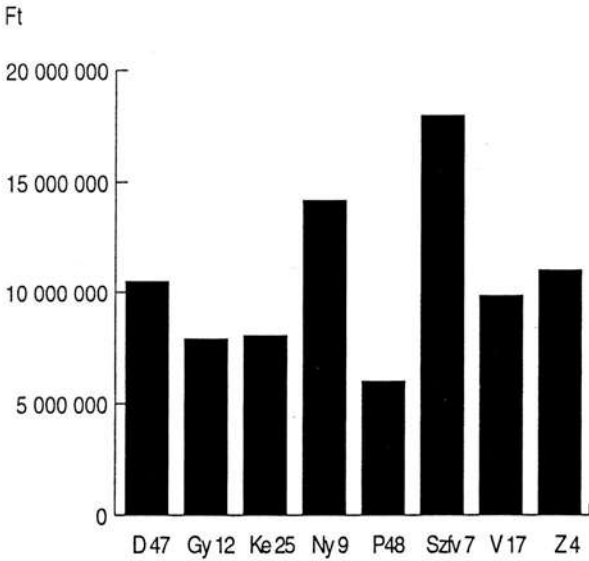
A könyvtári szolgáltatásokhoz – Kit 1 kivételével – mindenütt van fénymásoló. Ugyanakkor faxkészülék – elsősorban az olvasók által igényelt – dokumentumok teljes szövegeinek gyors továbbításához, fogadásához csupán két helyen, V 17-ben és Z 4-ben áll rendelkezésre.

Pénzügyi feltételek

Több helyről is jelezték, hogy a kórházi főkönyvi kivonat alapján hitelesnek tekintendő adatok nem adhatók ki, közzé nem tehetők. Mindenesetre jel-

zésértékű, hogy Ny 9-ben a közel kétszeres létszámhoz háromszor több bér társul, mint Z 4 „feleannyi” személyzetének bértömege. Viszont az összkiadások tekintetében jelentősnek egyáltalán nem nevezhető bevételek Z 4-ben hatszorosát teszik ki az Ny 9 bevételeinek.

A vizsgált könyvtárak működésében, működtetésében meghatározó, hogy az adott kórházak mennyi pénzt fordítottak könyv- és folyóirat-beszerzésre. Az 1. ábra a könyvállomány értékét mutatja be, ahol is Szfv 7 jár az élen, és P 48 az utolsó a 6–17 millió Ft közötti „feszítáiban”.

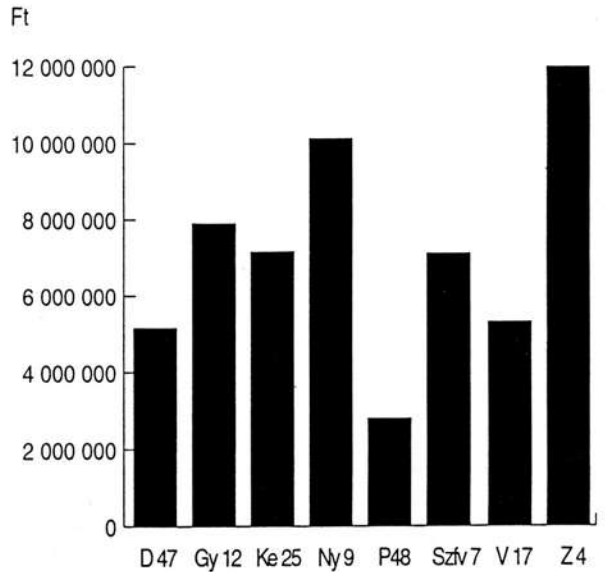

1. ábra A könyvállomány forintértéke szakkönyvtáranként

A 2. ábrán az 1999. évi külföldi folyóirat-előfizetés forintértéke látható könyvtárak szerinti bontásban. E folyóiratok teszik ki a könyvtári állományoknak azt a legcsábítóbb részét, amelynek révén az orvosok a napi klinikai gyakorlatban is hasznosítható, szakmailag ellenőrzött (lektorált) új ismeretekhez jutnak. E magas impakt faktorú folyóiratok előfizetésére legtöbbször az Ny 9 és Z 4 költött. Legkevesebbet P 48.

Számítástechnikai környezet

Az információs társadalom beköszönte felé haladva az orvostudományban is létkérdés, hogy a hazai szakkönyvtárak a nyomtatott formában közzétett dokumentumokon kívül az elektronikus dokumentumokból/adatbázisokból is gyorsan és pontosan

2. ábra Az 1999. évi külföldi folyóiratok előfizetésének forintértéke könyvtáranként

san tudjanak szolgáltatni. Enélkül egy rohamosan bővülő és mindinkább meghatározóvá váló információs körből maradnának ki a szakemberek, ez esetben az orvosok. Minden könyvtár, amely meg akarja tartani olvasóit/felhasználóit, lépéskényszeren van saját informatikai fejlesztéseit illetően.

Ezzel szemben a vizsgált könyvtári csoport mai számítógépes valósága elégtelen. P 48-nak nincs egyetlen számítógépe sem. Ennek oka: „Sajnos kórházunk nagyon rossz anyagi helyzetben van évek óta. Számítógépünk még nincs, csak ígéret, hogy lesz.” Kit 1-ben egy, Gy 12-ben, Ke 25-ben, Ny 9-ben, Szfv 7-ben és V 17-ben két-két számítógép üzemel. D 47-ben három, Z 4-ben pedig öt munkaállomás áll a használók rendelkezésére.

Önálló könyvtári hálózattal (Novell) eddig csak Z 4 rendelkezik. Ez egyúttal alapját képezi a kórházi hálózattal való kapcsolatnak, a rajta keresztül történő információszolgáltatásnak. Integrált könyvtári rendszert (a Textlib három modulja) Z 4-ben helyeztek üzembe. Ugyanakkor D 47-ben az SRLib katalogizáló modulja használatos, míg Ny 9 most tervezi annak megvételét. A többi helyen még semmiféle integrált könyvtári rendszert nem installáltak.

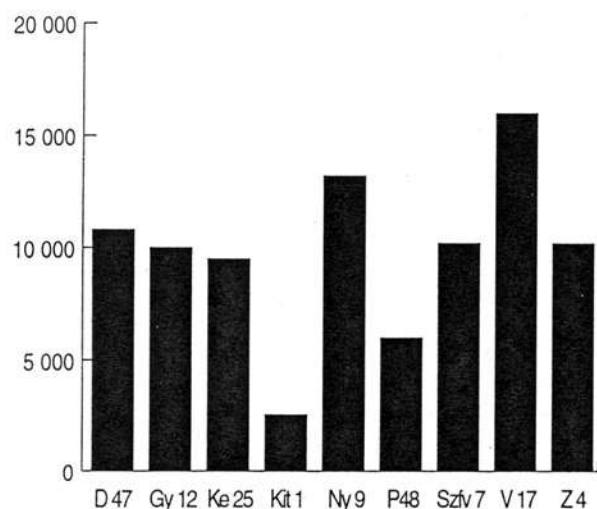
Az internet terén sem sokkal jobb a helyzet. Gy 12-nek, Kit 1-nek és P 48-nak nincs kapcsolata a világhálózattal. Ke 25-ben ugyan „közvetlen kábel”-kapcsolat van, de „csúcsidőben szinte használhatatlanul lassú a letöltés”. D 47-ben ISDN vonalon

keresztül létezik „korlátlan elérés egy számítógépen, ami szinte állandó használatot jelent a munkaidő alatt”. Ny 9-ben is kevés az egy csatlakozási pont, ezt szeretnék a jövőben többszörözni. Szfv 7-ben ISDN, V 17-ben telefonvonal révén van internetkapcsolat. Z 4-ben mikrohullámú kapcsolat segítségével mind az öt munkaállomásról elérhető a világháló.

Állományadatok

A leghagyományosabb állományi összetevő, a könyvállomány a legtöbb vizsgált könyvtárban 10 ezer kötet körül mozog. V 17 a maga 15 953 kötetével birtokolja a legnagyobb, Kit 1 a maga 2906 kötetével a legkisebb könyvállományt. A könyvállomány könyvtárankénti megoszlását a 3. ábra mutatja be.

Kötetszám

3. ábra A könyvállomány nagysága könyvtáranként

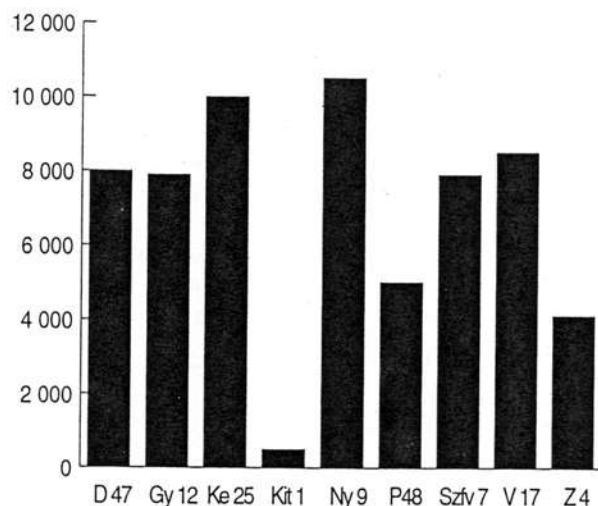
A bekötött folyóirat-évfolyamok tekintetében – a 4. ábra tanúsága szerint – Ny 9 vezet (10 492 kötet), míg Kit 1 zárja lefelé a sort (556 kötet).

Az 1999-ben előfizetett hazai és külföldi folyóiratok együttes számáról az 5. ábra tájékoztat. E téren a Z 4 vezet a rangsort (235 cím), és a P 48 zárja (25 cím).

Elektronikus információhordozók

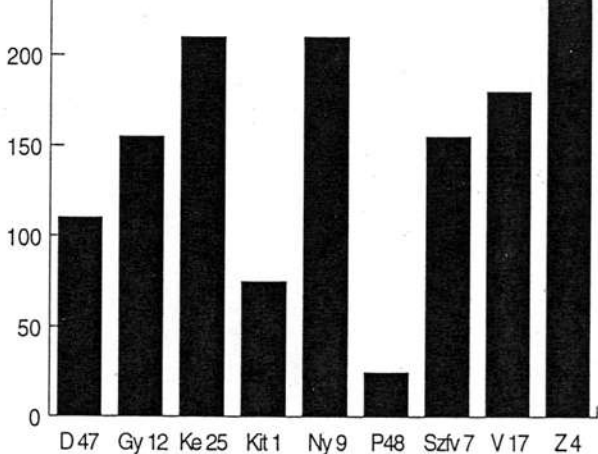
Kit 1-ből és P 48-ból nem érhető el semmiféle elektronikus rögzített információforrás. A vizs-

Kötetszám

4. ábra A bekötött folyóirat-állomány nagysága

Kötetszám

5. ábra Az 1999-ben járatott folyóiratok száma

gált könyvtárak többségében 1-2 adatbázishoz mágneslemezen vagy CD-ROM-on lehet hozzáférni. Rendszerint a Medline valamelyik változatához, esetleg a CD Jogtárhoz.

Az állomány feltártsága

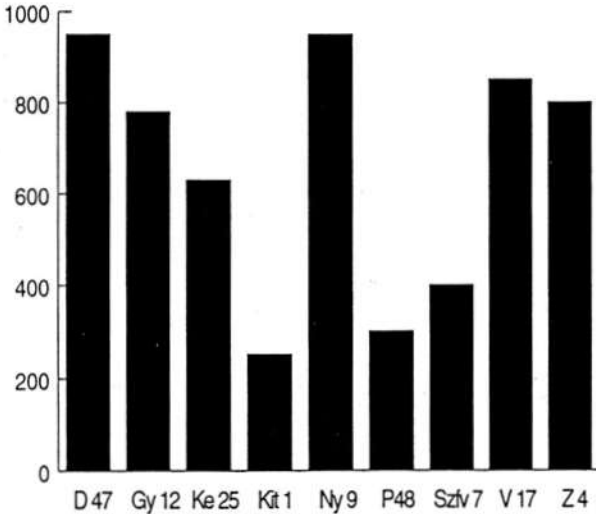
A vizsgált könyvtárak mindegyike rendelkezik cédulakatalógusokkal, nevezetesen: az állomány betű- és szakrend, valamint tárgyszó szerint egyaránt kereshető. Néhol (D 47, Gy 12, Kit 1 és Z 4) a helyi orvosok és szakdolgozók tudományos munkáit külön katalógusban is nyilvántartják.

Elektronikus katalógus Ny 9-ben fejlesztés alatt van, Z 4-ben működik. Ezért utóbbi könyvtárban 2000-től már nem épül párhuzamos cédulakatalógus. Mindössze egyetlen szoftver hiányzik ahhoz, hogy kikerüljön az internetre.

Olvasók/felhasználók, szolgáltatások

A megyei kórházak szakkönyvtárainak nem nyilvános volta, gyűjtőköre és a fenntartó intézmény jellege együttesen határozza meg használók körét és szolgáltatásait.

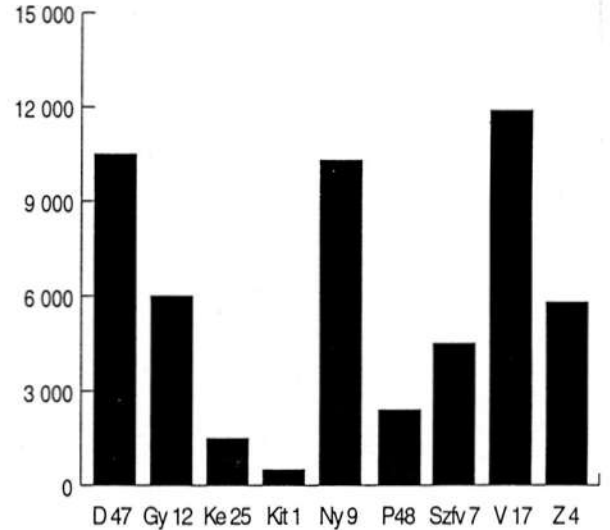
Az egyes könyvtárakba *beiratkozott olvasók* száma közötti különbségeket a 6. ábra szemlélteti. Az olvasótábor számosságát illetően Ny 9 (971), D 47 (934) és V 17 (866) vezetett 1999-ben, Kít 1 (264) meg P 48 (293) zárta a sort. Jellemző megterhelési aránytalanság: míg Ny 9-ben hét munkatárs 971 olvasót szolgál ki, addig Z 4-ben három főoglalkozású és egy részidős munkatárs 777-et. Ezt tovább árnyalja, hogy a két szóban forgó könyvtárban majdnem azonos (5322, illetve 5291) volt a könyvtári látogatások éves száma. Egyébként a legtöbb látogatást – 6264-et – a V 17-ben regisztrálták.

6. ábra Beiratkozott olvasók száma 1999-ben

A kölcsönzött dokumentumok számának alakulását az egyes könyvtárakban a 7. ábra hasonlítja össze. A rangsor elején V 17 (11 985 egység), D 47 (10 698 egység) és Ny 9 (10 285 egység) áll, a végén Ke 25 (1441 egység) és Kít 1 (631 egység).

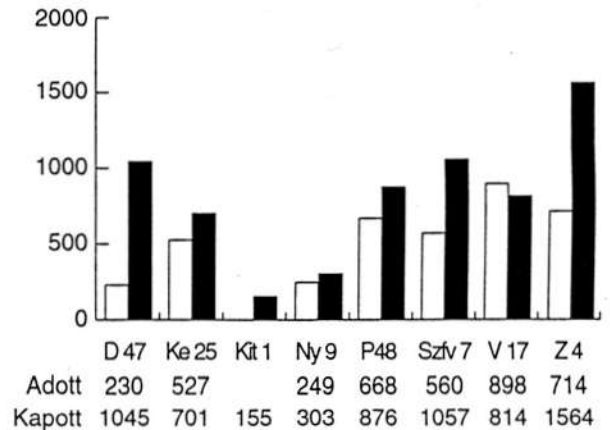
Dokumentum

7. ábra Kölcsönzések száma

A *könyvtárközi kölcsönzés* „adott-kapott forgalmát” illetően a *kapott* rovatban a Z 4 (1564 egység), az *adott* rovatban pedig V 17 végzett az élen (898 egység). Az összes vizsgált könyvtár könyvtárközi kölcsönzési forgalma a 8. ábráról olvasható le.

Dokumentumok

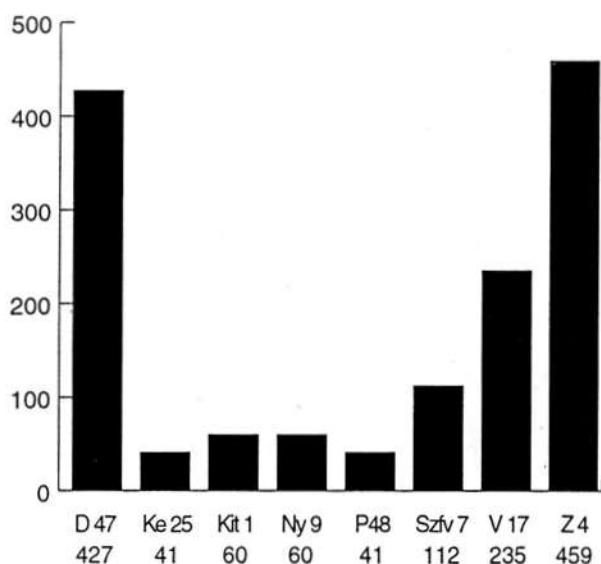
8. ábra A könyvtárközi kölcsönzések száma

Itt említendő meg a más könyvtárak kérésére megválaszolt referenz kérdések. Ilyen nyilvánvalóan csak Z 4 rendelkezett a felmért könyvtárak közül (e kérdések száma 93 volt), ami nem jelenti azt, hogy a többi könyvtárban ilyen szolgáltatás nem fordult elő esetenként.

A magasabb szintű *szakirodalmi tájékoztatást* valamennyi felmért könyvtár gyakorolja. Színvonala az egyes könyvtárak számítástechnikai környeze-

tétől, állományától és az elektronikus adatbázisokhoz való hozzáférési lehetőségeitől függ. A Z 4 van ebből a szempontból a legkedvezőbb helyzetben, mert itt van a legváltozatosabb megközelítési lehetőség. A Current Contents Life Sciencis, Current Contents Clinical Medicine adatbázisából egyedül a Z 4 vállalt témafigyelést és tartalomjegyzék-szolgáltatást (121 téma irodalmából). Ugyanez a helyzet a Pressdó adatbázisból történő információszolgáltatást illetően is.

A 9. ábra tanúsága szerint a legtöbb irodalomkutatást a D 47 és a Z 4 végezte, noha nem ezeken a helyeken dolgoznak a legtöbben. Dicséretes, hogy az „egyszemélyes” könyvtárak is vállalják ezt a szakértelmet és időt egyaránt megkívánó munkát.

9. ábra Irodalomkutatások könyvtáranként

Következtetések

Az eléggé változatos kép mögött esetenként a lehetetlent is megpróbáló szakmai erőfeszítések

állnak. A megyei kórházi könyvtárak munkatársai „kettős nyomásnak” kitéve teszik a dolgukat. Egyfelől – más nem is tehetnek – tudomásul kell venniük, hogy a kórházak működtetéséhez rendelkezésre álló (korántsem elégséges) erőforrásokat súlyozva kell elkölteni, hisz a gyógyszer, az orvosi műszer stb. az adott helyzetekben fontosabb, mint az információ, másfelől nem mondhatnak le arról, hogy ne támogassák a kórházak gyógyító-ápoló személyzetét szakmai fejlődésében és a szakmai ismeretekkel való lépéstartásban. Ezek érdekében legalább még éppen elfogadható működési feltételek szükségesek. És: nem utolsósorban olyan vezetői szemléletre van szükség, amely belátja: a mindinkább tudásalapú társadalom idején az általa vezetett kórház mindennapjaiban és távlataiban egyaránt helye és szerepe van a szakinformációs bázisként szolgáló könyvtárnak.

E mostani vizsgálatban rögzített tapasztalatok alapján is elengedhetetlen a mainál egyértelműbb törvényi szabályozás és nyomában az ide vonatkozó normatívák és minimális feltételek rendszerének kimunkálása. A fenntartónak és a könyvtárosnak egyaránt tudnia kellene, hogy egy adott típusú és ellátási kötelezettségű könyvtár hány munkatárssal, milyen előírt finanszírozás mellett működhet eredményesen. (Ehhez hasonló példával szolgálhatnak a kórházi betegellátó osztályokra érvényesített minimumfeltételek.)

Pályázatok útján vagy másfajta finanszírozással mielőbb hozzá kellene segíteni a kórházi szakkönyvtárakat azokhoz az informatikai fejlesztésekhez, amelyek révén legalábbis fogadni tudnák az országos szakközpont (Medinfo) szolgáltatásait.

A pénzügyi források összpontosításával esetleg regionális központok kialakítása is szóba jöhet.

Beérkezett: 2000. X. 31-én.

A Menedzsment. Bevezetés 7 vezetői teszttel, 222 információs és könyvtári példával c. könyv digitális változata

A TMT 1999. évi 6. számában bemutatott könyv digitális változata felkerült a Neumann-ház szerverére. A szerző tájékoztatása szerint a kiadvány nem lezárt, szerkesztőbizottsága rendszeresen frissíteni fogja tartalmában, hivatkozásában, és ha

szükséges, szerkezetében. A belső és külső hiperhivatkozások használhatók, a tesztmellékletek online és automatikusan készíthetők.

/Katalist-hír, 2000. 10. 12./

(V. P. É.)